

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Nemo condicit rem suam: over de samenloop tussen de rei vindicatio en de condictio

Wal, T.B.D. van der

Citation

Wal, T. B. D. van der. (2019, February 12). *Nemo condicit rem suam: over de samenloop tussen de rei vindicatio en de condictio*. Meijers-reeks. Boom Juridisch. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/68751>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/68751>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/68751> holds various files of this Leiden University dissertation.

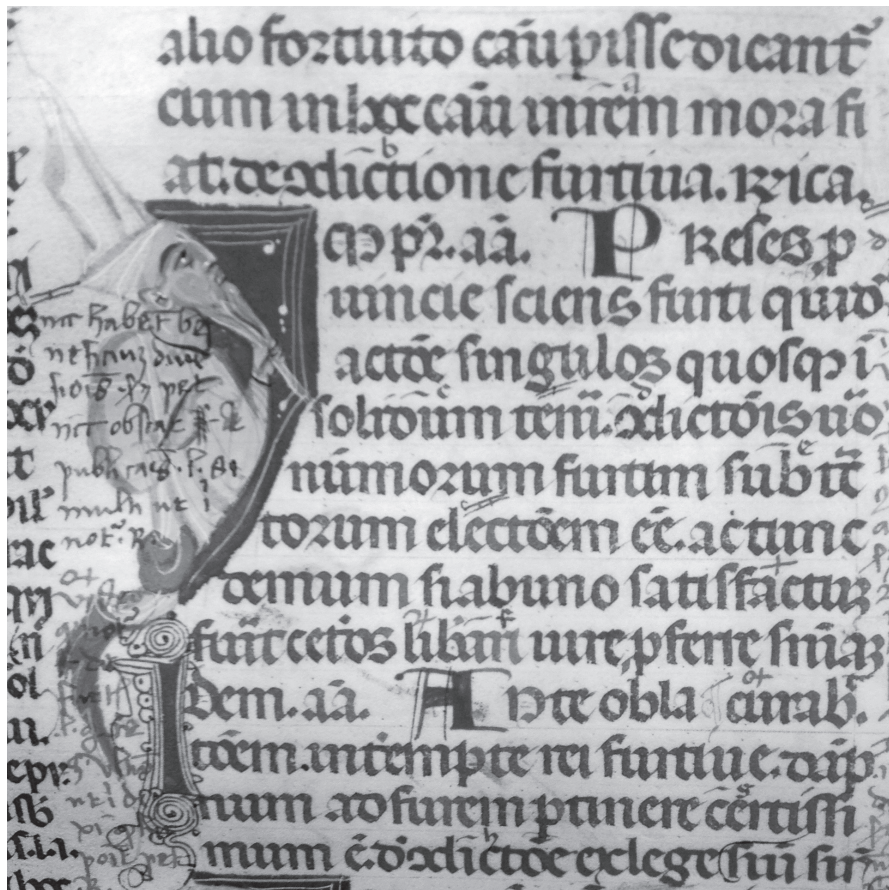
Author: Wal, T.B.D. van der

Title: Nemo condicit rem suam: over de samenloop tussen de rei vindicatio en de condictio

Issue Date: 2019-02-12

Nemo condicit rem suam

Over de samenloop tussen de rei vindicatio en de condictio

C. 4,8, *De condictione furtiva*, Bodleian Library, ms. Canon. Misc. 495, f. 97 v°.
(Foto Egbert Koops)

Nemo condicit rem suam

*Over de samenloop tussen de rei vindicatio
en de condictio*

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. C.J.J.M. Stolker,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op dinsdag 12 februari 2019
klokke 16.15 uur

door

Tobias Bessel Donaas van der Wal

geboren te Leiden

in 1988

Promotor: prof. mr. W.J. Zwalve

Promotiecommissie: prof. mr. W.H. van Boom
prof. mr. A.G. Castermans
prof. mr. J.E. Jansen (Rijksuniversiteit Groningen)
prof. mr. J.H.A. Lokin (Rijksuniversiteit Groningen)
prof. mr. drs. C.H. Sieburgh (Radboud Universiteit Nijmegen)

Opmaak: AlphaZet prepress, Bodegraven

© 2019 T.B.D. van der Wal | Boom juridisch

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-94-6290-609-9

ISBN 978-94-6236-909-2 (e-book)

www.boomjuridisch.nl

‘Non intendo di entrare nella selva selvaggia dell’ argomento delle condictiones.’

– Silvio Perozzi, *Le obbligazioni romane*, Bologna: Zanichelli 1903, p. 393, n. 1; aangehaald door Julius Christiaan van Oven, ‘La “forêt sauvage” de la condictio classique,’ *TvR* 22 (1954), p. 267.

‘Gástese la primera estancia del bello vivir en hablar con los muertos: nacemos para saber y sabernos, y los libros con fidelidad nos hacen personas.’

– Baltasar Gracián, *Oráculo manual y arte de prudencia*, 1647, aforismo 229.

‘It is a most wonderful comfort to sit alone beneath a lamp, book spread before you, and commune with someone from the past whom you have never met.’

– Yoshida Kenkō, *Tsurezuregusa*, c. 1330–32; Kenkō en Chōmei, *Essays in Idleness and Hōjōki* (vertaling Meredith McKinney), Londen: Penguin 2013, nr. 13.

Voor mijn ouders

Inhoudsopgave

LIJST MET AFKORTINGEN	XIII	
1	INLEIDING	1
§ 1.1	<i>Rei vindicatio</i> en <i>condictio</i>	1
§ 1.2	Plan van behandeling	2
§ 1.3	Samenloop	4
§ 1.4	Interpolaties	7
§ 1.5	Dankwoord	8
2	ROMEINS RECHT	9
§ 2.1	Inleiding	9
§ 2.2	<i>Rei vindicatio</i> en <i>condictio</i>	9
§ 2.2.1	Inleiding	9
§ 2.2.2	De <i>rei vindicatio</i> in het proces <i>per formulam</i>	10
§ 2.2.3	De <i>condictio</i> in het proces <i>per formulam</i>	11
	Voorgeschiedenis van de <i>condictio</i>	11
	<i>Condictio certae pecuniae</i> en <i>condictio certae rei</i>	12
	De <i>condictio</i> als synoniem voor <i>actio in personam</i>	13
	Vier kenmerken van de <i>condictiones certae rei</i> en <i>certae pecuniae</i>	15
	I. <i>Actio stricti iuris</i>	15
	II. Abstract	16
	III. <i>Datio</i>	19
	IV. <i>Certum</i>	20
	<i>Condictio incerti</i>	21
§ 2.2.4	De <i>condictio</i> als substituut voor de <i>rei vindicatio</i>	21
§ 2.2.5	Gaius over de <i>condictio furtiva</i> in G. 4,4	23
§ 2.2.6	Ulpianus over de <i>condictio furtiva</i> in D. 7,9,12	25
§ 2.2.7	De <i>condictio furtiva</i> als uitzondering	27
§ 2.3	<i>Rei vindicatio</i> en <i>condictio furtiva</i>	30
§ 2.3.1	Inleiding	30
§ 2.3.2	Twee reïpersecutoire acties	31
§ 2.3.3	Passieve legitimatie	32
§ 2.3.4	Hoogte van de vergoeding	34
	Beschadiging van de zaak voor de <i>litis contestatio</i>	35
	Waardebepaling in de <i>condictio furtiva</i>	36
	<i>Actio ex lege Aquilia</i> en <i>condictio</i> in D. 47,1,2,3 (Ulpianus)	38
§ 2.3.5	Bewijslast	40

§ 2.4	Procesrecht	43
§ 2.4.1	Inleiding	43
§ 2.4.2	Procesconsumptie	43
§ 2.4.3	Excurs: de <i>causa actionis</i> van de <i>condictio</i>	46
	De <i>causa actionis</i> van persoonlijke en zakelijke acties	47
	De <i>causa actionis</i> van een persoonlijke actie	48
	I. <i>Condictio</i> en <i>actio commodati</i>	
	in D. 44,7,34,1 (Paulus)	49
	II. <i>Condictio furtiva</i> en <i>condictio indebiti</i>	
	in D. 47,2,81(80),5 (Papinianus)	50
	III. <i>Condictio furtiva</i> en <i>condictio indebiti</i>	
	in D. 47,2,81(80),7 (Papinianus)	53
	IV. <i>Condictio furtiva</i> en <i>condictio indebiti</i>	
	in D. 13,1,18 (Scaevola)	55
§ 2.4.4	<i>Rei vindicatio</i> en <i>condictio furtiva</i>	
	in D. 47,2,9,1 (Pomponius)	57
	Voortgezette verduistering (<i>adsidua contrectatio</i>)	59
	Eerst <i>rei vindicatio</i> , daarna <i>condictio</i>	60
	Eerst <i>condictio</i> , daarna <i>rei vindicatio</i>	64
	Samenloop bij doorlevering aan een derde	65
	Vergoeding van de waardeestijging van de gestolen zaak	66
§ 2.4.5	Slot	67
§ 2.5	Samenloop buiten de <i>condictio furtiva</i>	67
§ 2.5.1	Inleiding	67
§ 2.5.2	<i>Condictio</i> na ontvreemding door een slaaf	
	in D. 18,1,29 (Ulpianus)	68
§ 2.5.3	<i>Condictio</i> na verboden schenking	
	in D. 46,3,38,1 (Africanus)	70
§ 2.5.4	<i>Condictio</i> tegen een pandhouder	
	in D. 12,1,4,1 (Ulpianus)	76
§ 2.5.5	<i>Condictio possessionis</i> van een landgoed	
	in D. 47,2,25,1 (Ulpianus)	81
§ 2.6	<i>Causa traditionis</i> en <i>condictio</i>	83
§ 2.6.1	Inleiding	83
§ 2.6.2	<i>Condictio indebiti</i>	84
§ 2.6.3	<i>Condictio indebiti</i> van het bezit van een zaak	
	in D. 12,6,15,1 (Paulus)	88
	De drie delen van D. 12,6,15,1	89
	Samenloop in een drie-partijen-situatie	92
§ 2.7	Slot: <i>rei vindicatio utilis</i> en <i>condictio</i>	94

3	<i>IUS COMMUNE</i>	97
	§ 3.1 Inleiding	97
	§ 3.2 De Accursische glosse	99
	§ 3.2.1 Inleiding	99
	§ 3.2.2 Het <i>iusta causa</i> -vereiste	99
	§ 3.2.3 De <i>condictio</i> vanwege diefstal	102
	§ 3.2.4 De <i>condictio possessionis</i>	109
	§ 3.2.5 Slot	115
	§ 3.3 Dinus de Mugello	116
	§ 3.3.1 Inleiding	116
	§ 3.3.2 Commentaar op titel I. 4,6 <i>De actionibus</i>	116
	§ 3.4 Jacques de Révigny	119
	§ 3.4.1 Inleiding	119
	§ 3.4.2 <i>Lectura</i> op titel I. 4,6 <i>De actionibus</i>	119
	§ 3.4.3 <i>Lectura</i> op het <i>Digestum Vetus</i>	122
	§ 3.4.4 Slot	126
	§ 3.5 Bartolus	126
	§ 3.5.1 Inleiding	126
	§ 3.5.2 De <i>condictio certi</i>	127
	§ 3.5.3 De <i>condictio triticaria</i> en de <i>condictio</i> tegen de dief	129
	§ 3.5.4 Samenloop	134
	§ 3.5.5 Slot	135
	§ 3.6 Slot: samenloop bij Paulus de Castro	136
4	DUIJS EN ZWITSERS RECHT	139
	§ 4.1 Inleiding	139
	§ 4.2 Het <i>iusta causa</i> -vereiste	140
	§ 4.2.1 De invloed van de glosse 'Iusta causa'	140
	§ 4.2.2 Het titelvereiste in het Zwitserse recht	142
	§ 4.2.3 <i>Condictio</i> en <i>rei vindicatio</i> in het Zwitserse recht	147
	§ 4.3 Bruns en de <i>condictio possessionis</i>	153
	§ 4.3.1 Inleiding	153
	§ 4.3.2 Reikwijdte van de <i>condictio possessionis</i>	154
	§ 4.3.3 De <i>condictio possessionis</i> in de jurisprudentie en het BGB	158
	§ 4.3.4 De <i>condictio possessionis</i> in het Zwitserse recht	162
	§ 4.4 Samenloop en de 'Eigentümer-Besitzer-Verhältnis'	165
	§ 4.5 Slot	167
5	FRANS EN NEDERLANDS RECHT	169
	§ 5.1 Inleiding	169
	§ 5.2 <i>Condictio</i> en algemene verrijkingsvordering	171
	§ 5.3 Frans recht	177
	§ 5.3.1 Inleiding	177
	§ 5.3.2 Domat	177

§ 5.3.3	Pothier	179
§ 5.3.4	Code civil	184
§ 5.3.5	De aansprakelijkheid van de 'tiers détenteur'	186
§ 5.3.6	Slot	195
§ 5.4	Nederlands recht onder het Oud Burgerlijk Wetboek	195
§ 5.4.1	Inleiding	195
§ 5.4.2	Oud Burgerlijk Wetboek	196
§ 5.4.3	Oud Burgerlijk Wetboek; discussie over titel en <i>condictio</i>	200
	I. Causaal stelsel; <i>condictio</i> beoogt geen eigendomsoverdracht	201
	II. Abstract stelsel; <i>condictio</i> beoogt eigendomsoverdracht	203
	III. Abstract stelsel; <i>condictio</i> beoogt geen eigendomsoverdracht	206
	IV. Causaal stelsel; <i>condictio</i> beoogt eigendomsoverdracht	208
§ 5.4.4	De 'verrijkingsgedachte' in HR 4 december 1953 (<i>Beheersinstituut/Van Egmond</i>)	214
§ 5.4.5	Het argument van de glosse 'Iusta causa' omgedraaid	219
§ 5.5	Totstandkoming van het Nieuw Burgerlijk Wetboek	222
§ 5.5.1	Inleiding	222
§ 5.5.2	De Staatscommissie	223
§ 5.5.3	Het Driemanschap	228
§ 5.5.4	Regeringscommissaris Sniijders	237
§ 5.5.5	Slot	238
§ 5.6	Praktische aspecten	239
§ 5.6.1	Inleiding	239
§ 5.6.2	Faillissement van de accipiënt	241
§ 5.6.3	Samenloop in twee- en drie-partijen-situaties	243
§ 5.6.4	Verjaring	249
§ 5.6.5	Nevenvorderingen	250
§ 5.6.6	Bewijsrecht	251
§ 5.7	Slot	255
6	SAMENVATTING EN CONCLUSIE	257
§ 6.1	Begripsbepaling	257
§ 6.2	Geschiedenis van de <i>rei vindicatio</i> en de <i>condictio</i>	258
§ 6.2.1	Romeins recht	258
§ 6.2.2	<i>Ius commune</i>	260
§ 6.2.3	Duits en Zwitsers recht	261
§ 6.2.4	Frans en Nederlands recht	262
§ 6.3	Slot	264

ZUSAMMENFASSUNG UND SCHLUSS	265
LITERATUURLIJST	275
Tekstedities	275
Secundaire literatuur	277
1. Inleiding, en 2. Romeins recht	277
3. <i>Ius commune</i>	287
4. Duits en Zwitsers recht	289
5. Frans en Nederlands recht	293
BRONNENREGISTER	301
Literaire bronnen	301
Pre-Justiniaanse bronnen	301
Instituten van Gaius	301
Curpus Iuris Civilis	302
Constituties	302
Digesten	302
Codex	305
Instituten	306
Accursische glosse	306
Wetten	306
Duitsland	306
Bürgerliches Gesetzbuch	306
Zwitserland	306
Obligationenrecht 1881	306
Obligationenrecht 1912	307
Zivilgesetzbuch	307
Frankrijk	307
Code Civil	307
België	307
Burgerlijk Wetboek	307
Nederland	307
Oud Burgerlijk Wetboek	307
Nieuw Burgerlijk Wetboek	308
Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	308
Faillissementswet	308
Jurisprudentie	309
Duitsland	309
Zwitserland	309
Frankrijk	309
Nederland	309
Archiefstukken	310
Nationaal Archief	310
TREFWOORDENREGISTER	311
CURRICULUM VITAE	319

Lijst met afkortingen

a.	anno
AA	Ars Aequi
<i>AcP</i>	Archiv für die Civilistische Praxis
A.-G.	advocaat-generaal
aOR	Bundesgesetz über das Obligationenrecht, 14 juni 1881 (altes schweizerisches Obligationenrecht)
art.	artikel, artikelen
BBW	Belgisch Burgerlijk Wetboek, 13 september 1807
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch, 1 januari 1900
BGE	Entscheidungen des Schweizerischen Bundesgerichts
<i>BIDR</i>	Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano "Vittorio Scialoja"
BW	Burgerlijk Wetboek, 1 januari 1992
c.	circa
C.	Codex Justinianus, 30 december 534
Cc	Code civil, 21 maart 1804
<i>cf.</i>	confer; vergelijk
const.	constitutio
D.	Digesten, 30 december 533
diss.	dissertatie
<i>et al.</i>	et alii; en anderen
<i>f.</i>	folio, folio's
<i>Fs.</i>	Festschrift
Fw	Faillissementswet, 30 september 1893
G.	Gai Institutiones, ± 160
gl.	Accursische glosse
<i>GrOM</i>	Groninger Opmerkingen en Mededelingen
HR	Hoge Raad
I.	Instituten, 30 december 533
<i>IVRA</i>	IVRA. Rivista internazionale di diritto romano e antico
<i>JhJb</i>	Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts (Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts)
jo.	juncto; in verbinding met
k.	kolom
m.m.v.	met medewerking van
m.nt.	met noot van
ms.	manuscript
n.	noot
NBW	Nieuw Burgerlijk Wetboek, 1 januari 1992
<i>NJ</i>	Nederlandse Jurisprudentie

nr.	nummer
OBW	Oud Burgerlijk Wetboek, 1 oktober 1838
<i>op. cit.</i>	opere citato; geciteerd werk
OR	Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), 30 maart 1911
p.	pagina, pagina's
PG	Parlementaire Geschiedenis
<i>pr.</i>	principium; de eerste paragraaf van een bepaling
<i>r^o</i> (a/b)	recto; voorzijde (linker/rechterkolom)
red.	redactie
r.ov.	rechtsoverweging
<i>RLR</i>	Restitution Law Review
<i>RMTh</i>	Rechtsgeleerd Magazijn Themis
Rv	Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, 29 maart 1828
sq.	et sequens, et sequentia; en volgende
s.v.	sub voce; onder het woord
SZ	Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung
<i>TvR</i>	Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis
<i>v^o</i> (a/b)	verso; achterzijde (linker/rechterkolom)
W	Weekblad van het Recht
<i>WPNR</i>	Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie
ZGB	Schweizerisches Zivilgesetzbuch, 10 december 1907